

Міністерство освіти і науки України
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Факультет історії, політології і міжнародних відносин
Кафедра історії України та методики викладання історії

ДИПЛОМНА РОБОТА
на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

на тему:

«Розвиток музейництва на Гуцульщині (30-ті рр. ХХ – початок ХХІ ст.)»

Студента 4 курсу, групи СОІз-41
напряму підготовки (спеціальності)
014 «Середня освіта (Історія)»
Гасюка Мирослава Івановича

Керівник:
доктор історичних наук, професор
Кугутяк Микола Васильович
Рецензент:
кандидат історичних наук, доцент
Королько Андрій Зіновійович

Національна шкала: _____
Університетська шкала: _____
Оцінка ECTS: _____

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Краєзнавча складова та можливості рекреаційно-туристичного потенціалу музеїв Верховинщини.....	7
РОЗДІЛ 2. Історія розвитку музейної справи та етнографічна діяльність музеїв.....	16
РОЗДІЛ 3. Застосування музейного матеріалу на уроках історії та позакласних заняттях. Співпраця музею зі школою.....	40
ВИСНОВКИ	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	50
ДОДАТКИ	54

АНОТАЦІЯ

Гасюк М.І. Розвиток музейництва на Гуцульщині (30-ті рр. ХХ – початок ХХІ ст.), Івано-Франківськ, 2022. 59 с.

На основі польових етнографічних джерел автора та історіографічної бази вивчаються проблеми розвитку музейництва на Гуцульщині (30-ті рр. ХХ – початок ХХІ ст.). Розглянуто традиційні звичаї гуцулів, тобто показано народну складову у музеях Верховинщини. Прослідковано історичний розвиток музейництва на Гуцульщині на прикладі музеїв Верховинського району Івано-Франківської області впродовж 20-х рр. ХХ - початку ХХІ ст. Проаналізовано стан роботи приватних музеїв та їх туристична складову гуцулів Верховинщини на сучасному етапі. Збережено основи автентичності в державних і приватних музеях Гуцульського краю. Висвітлено етнографічну та рекреаційно-туристичну роботу досліджуваних музеїв. Показано застосування основ музейництва на уроках історії України і позакласній роботі, а також висвітлено взаємозв'язок музеїв гуцульської традиційної культури із екскурсійною роботою на практичних заняттях в середній школі.

Ключові слова: Гуцульщина, Верховинщина, музейна справа, гурткова робота, екскурсії, туристична робота, етнографічна діяльність.

ВСТУП

Актуальність теми. Українські Карпати туристично і етнографічно є привабливим та перспективним краєм, в якому на даний час широко розвинена мережа музеїв, а особливо на Верховинщині – серці Гуцульщини. Гуцульський етнографічний район має багату національну культурну спадщину, що виражається в науково-дослідних установах (у тому числі краєзнавчих), музеях державного та приватного майна.

Музеї – це жива і позитивна сила, де проводяться екскурсії, навчальні заняття, факультативи, гурткова робота зі студентами тощо. Працівники музеїв здійснюють чималу роботу: пошукові експедиції, опитування респондентів, записи народних пісень, легенд, вивчають побут своєї Батьківщини, продовжуючи традиції наших славних предків, особливо маловивчених і маловідомих. Музеї займаються і продовжують реалізовувати важливі науково-практичні питання розвитку вищого рівня, залучення масових відвідувачів та збагачення державного бюджету та туристської інфраструктури.

Актуальність наукової роботи полягає у тому, що на сьогодні історія музеїв Гуцульщини досліджена не повністю та підсилюється відсутністю в історіографії комплексного дослідження історії розвитку музеїв на території Галицької Гуцульщини з давніх давен до сьогодення.

Об'єкт даного дослідження – стан та перспективитиви розвитку музеїв Верховинщини.

Предмет дослідження – історія становлення, формування та розвиток музейної галузі на Гуцульщині, його подальший розвиток, перспективи туристичного та етнографічного розвитку гуцульського краю на сучасному етапі, взаємозв'язок музеїв зі шкільною освітою.

Мета роботи – комплексно дослідити історію музеїв Верховинщини, узагальнити поняття краєзнавства та етнографії, знайти спільні течії музеїв і проведення уроків у школі. Для виконання даної мети ми поставили такі **завдання:**

1. Вивчити краєзнавчі матеріали з Гуцульщини, як одну із складових розвитку музеїв Верховинщини.
2. Дослідити можливості рекреаційно-туристичного потенціалу музеїв Верховинщини.
3. Проаналізувати етнографічну роботу в музеях Верховини.
4. Виділити проблеми розвитку музейної справи на Верховинщині.
5. Показати застосування музейного матеріалу на уроках історії та позакласних заняттях.
6. Висвітлити співпрацю музеїв зі шкільними закладами на Верховинщині.

Хронологічні рамки роботи охоплюють період від початку створення першого музею у смт. Верховині й до сьогодні. Нижня межа – 1938 р., що характеризується створенням першого музею на Верховинщині – регіональний історико-краєзнавчий музей Гуцульщини. Верхня межа – 2022 р., тобто сучасний стан розвитку музейної мережі Гуцульщини.

Географічні межі дослідження охоплюють територію Верховинського району Івано-Франківської області (центральна частина Гуцульщини).

Стан наукової розробки. У ході написання наукової роботи було використано ряд вітчизняних історіографічних джерел, які опосередковано торкаються проблематики. Дана тематика мало висвітлена, однак нею займалися сучасні вітчизняні дослідники: П. Арсенич [13], М. Паньків [35], А. Данилюк [19–20], О. Синиця [42], П. Шкрібляк [48–49], а також про пам'ятки духовної культури Гуцульщини досліджує М. Кугутяк [25–27].

Методологічна основа. У роботі застосовувались такі методи та прийоми: використання і поєднання загальнонаукових та спеціально історичних методів аналізу та синтезу, спостереження, об'єктивності, метод історизму, логічної послідовності. Концептуальному викладу матеріалу та формулюванню положень і висновків слугувало використання проблемно-хронологічного, історико-порівняльного та інших методів.

У роботі застосовано методи польових етнографічних досліджень (збирання емпіричних даних: опитування та інтерв'ю, що відбувалося у формі індивідуальної бесіди з респондентами за визначеною програмою, аудіофіксацією польового етнографічного матеріалу), а також застосовані кабінетні методи.

Наукова новизна отриманих результатів визначається тим, що проблема одноосібно та раніше практично не розроблялася в українській історіографії. Вперше здійснено спробу комплексного дослідження історії музеїв Верховинщини, з моменту заснування першого музею до сучасної музейної мережі. На основі зібраних історичних джерел висвітлено ряд важливих питань і висновків, що стосуються зародження, розвитку, функціонування та перспективи музейної галузі у краї. Правильність висновків, зроблених у роботі, ґрунтується на широкому обсязі та комплексності фактичного матеріалу, на критичному відборі та зіставленні різноманітних джерел, на виборі відповідних методів і прийомів наукового дослідження.

Практичне значення даної роботи полягає у тому, що основні положення дослідження, нагромаджений в ньому фактичний і теоретичний матеріал та висновки, можуть бути використані для написання наукових досліджень з музеєзнавства, етнографії Гуцульщини, туризмознавства, краєзнавства, на уроках історії та гурткової роботі, а також для підготовки семінарських занять, написання курсових, дипломних робіт та наукових статей, для проведення туристичних екскурсій, музейних експозицій, при підготовці до практичних занять.

Структура роботи обумовлена її метою та завданнями. Вона побудована за проблемно-хронологічним принципом і складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ І. КРАЄЗНАВЧА СКЛАДОВА ТА МОЖЛИВОСТІ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ МУЗЕЇВ ВЕРХОВИНЩИНИ

Гуцульщина – один із етнографічних районів України в східній частині Карпат, який зберігає унікальний національний культурний ландшафт Карпатського регіону. Має широке розмаїття тваринного світу та багату національну культурну спадщину, що виражається в науково-дослідних установах (у тому числі краєзнавчих), музеях державного та приватного майна. Верховина – селище міського типу, яке на сьогодні є осередком музейництва на Гуцульщині. До 1962 р. носило назву Жаб'є. Перша згадка про населений пункт згадується під 1424 роком. Тоді його передав Владиславу Драгосимовичу литовський князь Свидригайло разом із сусіднім Косово. Очевидно, заселення на цій території відбулося раніше, адже у Верховинському районі є відомі дохристиянські наскельні та мегалітичні пам'ятки: Чорногора, Писаний камінь, Дідчі церкви, Довбушівські церкви і Комори, Кам'яні Баби, Угорське Каміння.

Усі ці об'єкти свідчать про те, що заселення відбувалось в цій місцевості давно. Адже язичницькі пам'ятки говорять про те, що тодішнє християнство тут ще не поширилося. Існує кілька основних версій походження назви Жаб'є. За однією з версій, назва походить від стародавнього бога вогню Габіє, якому поклонялися давні мешканці цих поселень і просили богів, щоб вони принесли їм вогонь. Для людей цей бог постає у вигляді блискавки. Про фізичні явища тоді ще ніхто не чув, тож народилася перша версія походження назви села. Друга гіпотеза перекладається із поєднання слів «живі удари». Це стосується річки Чорний Черемош, де вода «жива», тобто швидко тече. Третя версія стверджує, що ім'я Жаба походить від імені першого поселенця, імені Жаб'є. Він утікач із низин у пошуках кращого життя в горах. За четвертою версією, жаби отримали свою назву від цих місцевостей, особливо жаби, які плодяться навесні.

Саме село розкидане по обидва боки Чорного Черемошу на болотистій рівнині. Місцеві жителі здавна займалися полюванням, рибальством і

збиральництвом. З часом скотарство, лісозаготівля та сплав стали частиною їхньої етнічної соціальної структури. Сільське господарство не відіграє великої ролі в їх діяльності, тому вони задіяні лише частково. Усі предмети побуту гуцули виготовляють самі: їжу, посуд, прикраси, зброю. Місцеві жителі міцні морально і фізично, адже вони не розуміли кріпацтва і були вільними людьми [18, с. 10].

У 1962 році, Жаб'є було перейменовано на Верховину. Свою назву село отримало від свого розташування у високогір'ї Карпат і в центрі Гуцульщини.

Цей етнографічний район має сприятливі кліматичні умови, високий курортно-природно-відпочинковий потенціал, що значною мірою визначає соціально-економічне становище регіону та його привабливість для вітчизняних та іноземних туристів. «У сучасних економічних умовах сільський зелений туризм можна віднести до допоміжних видів сільського господарства і відіграє важливу роль у задоволенні потреб людей у міських умовах» [11, с.4].

Польові дослідження показують, що поряд з туризмом в ХХІ ст. поширилось приватна музейницька справа, що забезпечує населення та економічну стабільність у сільській місцевості, розв'язує основні соціально-економічні проблеми та забезпечує зайнятість.

Зростання туризму та музейництва на Гуцульщині позитивно вплинуло на інші галузі економіки, не пов'язані безпосередньо з туризмом, а саме транспорт, зв'язок, будівництво, комунальне господарство.

Це сприяє зростанню та розвитку всього регіону, створенню нових робочих місць, сільського господарства та стимулюванню розвитку місцевих виробництв. Відроджуються місцеві традиції та народні промисли, покращується загальний рівень життя місцевого населення.

Сьогодні на розвиток туристичного потенціалу, регіону, впливають й інші складові – пам'ятки культури та мистецтва, культові споруди, архітектурні та історичні пам'ятки, традиційні народні промисли та ремесла. Очевидно, що розвиток зеленого туризму забезпечує надходження до місцевих бюджетів у

вигляді податків та курортних зборів, тим самим збільшуючи доходи населення.

Створення сучасної інфраструктури дозвілля з високим рівнем обслуговування сприяє динамічному розвитку туризму. Зазвичай це не великі готелі та ресторани, де подають страви етнічної гуцульської кухні. Поліпшення туристичної інфраструктури не лише створює ідеальні умови для туризму взимку, влітку, восени та навесні.

Один із найпопулярніших видів відпочинку на Гуцульщині – сплав по гірських річках Чорний та Білий Черемош, Бистриця Надвірнянська, Прут, Біла та Чорна Тиса. «Водночас є проблеми з розвитком туризму, який на сьогоднішній день явно гальмує розвиток такого малого бізнесу. Основною проблемою є відсутність законодавчої бази щодо охорони туристичних маршрутів та юридичної відповідальності за руйнування знаків та туристичні маршрути, відсутність єдиного туристичного маршруту в Україні. Системи підписання співпраці між громадськими та державними організаціями» [15, с. 65]. Відсутність туристичних притулків на гірських дорогах уповільнює розвиток активного туризму та позбавляє можливості забезпечити належний рівень безпеки у критичні часи такий заповідник може стати єдиним рятівником для туристів.

У національних парках національне лісове господарство, розташоване у високогір'ї, має матеріальну базу (лісництва, мисливські притулки, різноманітні споруди тощо), яка може брати участь у розвитку туризму триває.

Отже, що перетворення етнографічного району Гуцульщини на сучасний туристичний центр є складним завданням. Для початку цього процесу потрібна зовнішня професійна допомога. Така співпраця є ефективним способом реалізації соціально-економічних змін, до яких готовий Гуцульський край.

Гуцульська спадщина поділяється на археологічні об'єкти (поселення, оборонні споруди, промисли, старовинні дороги, кладовища, старовини, релікти історико-культурних шарів давніх поселень), історичні (будівлі, пам'ятники та об'єкти, пов'язані з найважливішим життям. Історичні події

гуцулів, його культура та побут, розвиток науки і техніки), об'єкти архітектури (залишки давнього планування та населених пунктів, кладовища, споруди воєнної, культової архітектури, а також пов'язані з ними витвори монументального образотворчого, декоративно-прикладного мистецтва, природні ландшафти).

До рекреаційних ресурсів Гуцульщини належать також інші об'єкти, пов'язані з історико-культурною та сучасною діяльністю людей: промисловість, сільське господарство, транспорт, наукові та вищі навчальні заклади, спортивні споруди, етнографія та примітивні підприємства громадянського суспільства. Велику пізнавальну цінність мають місцева народна творчість та діалекти [1, с. 6].

У ХХІ ст. на базі музейних установ Гуцульщини постійно відбувається підготовка фахівців у сфері туризму, фольклору, історії тощо. У 2018 р. було проведено курс підвищення кваліфікації на тему «Організація екскурсій за методикою «інтерпретація природи». Навчання проводилося на базі НПП «Верховинський» для екскурсоводів, музейних працівників та спеціалістів природно-заповідного фонду. «Під час заняття студенти опанували основи та практичні навички перекладу, а також учасники семінару пройшли навчання в музеях сіл Криворівня та Верховина з метою покращення своїх знань в музеях «Етнографічний музей старожитностей», «Тіні забутих предків», «Галерія гуцульських традицій та обрядів», «Гуцульської магії», «Дідова аптека» [2, с. 75]. Подібні навчання є надзвичайно корисними, адже підвищують рівень професіоналізму у екскурсоводів, філологів, етнографів.

Доповнює краєзнавчу складову традиційний гуцульський одяг, який поряд з етнографічним значенням становить колекції і фонди чи не кожного музею Верховинщини. Чоловічий одяг складається з білої сорочки з вузьким подолом на ший. Довжина сорочки сягає інколи нижче талії і застібається на вузькі лямки. Сорочку виготовляють з льону або коноплі. Штани плетуть з грубих білих, чорних або червоних тканин, які називаються гачками або ганчірками. На них була накинута сорочка, яка прикривала стегна. Гуцул

загортав всередину ноги внучки. Замість постолів молоді гуцули носили чоботи на підборах і штани. На плечах сорочок носили мішок з люлькою, тютюном, щоб прочищати люльку на випадок, коли вона забивалася смолою, крещендо, кременем та іншою дрібницею. Поверх сорочки (коротка безрукавка) гуцул одягає сорочку-кіпер, підбиту однорідною смужкою (вовна) [5, с. 3].

Такого типу кожух можна носити і в сонячну погоду, і в сезон дощів. Оскільки перевернута кришка ідеально підходить для захисту від дощу, а інший бік відштовхує воду. Взимку аналогом сучасної куртки є сардак. Він виготовлений із тканини. Головний убір – рогатенка або баршивка, також з тканини. Взимку чоловіки покривають голову шапками, які називаються заклепками або прорізами. Виготовляється з червоного або блакитного сукна, підбита вовною, з лисячими хвостами по краях, покриває всю голову, кінці спадають над вухами, спереду перев'язується ниткою. Головним атрибутом кожного гуцула є бартка (сокира з довгою сокирою). Багатий гуцул може дозволити собі бартку з різноманітними візерунками та оздобленнями. Бартка – це почуття гордості, що в деяких випадках використовується для самооборони.

Верховина – одна з найбільших центральних територій Гуцульщини у Карпатах. Саме тут, проживаючи у віддалених від великих населених пунктів, місцеві жителі протягом століть найкраще зберегли свої традиції та захищали їх від «зовнішнього світу». Багато з життя та історії цих людей можна знайти в місцевих музеях. Їх тут багато. Одна - державна, інша - приватна, шкільна. Майже всі вони розташовані в середині селища Верховина.

У центрі знаходиться Гуцульський «Історико-краєзнавчий музей», який є культурним центром області. Це єдиний державний музей у селищі, а з 2007 року є одним із філій Івано-Франківського краєзнавчого музею.

Ідея створення музею виникла на початку 1930-х років. Тоді Петро Шекерик-Доників, відомий гуцульський політичний діяч, етнограф, письменник, віт Жаб'я, виступив з ідеєю підвищити престиж міста та його околиць шляхом розвитку туризму. З цією метою він разом з іншими запропонував організувати на Гуцульщині краєзнавчий музей.

Більшість виставкових залів є оглядовими. На одному з них виставлено 100 прапорів з усієї України, подаровані волонтером Катериною Валевською з Києва, та фотографії бійців АТО, які мали змогу пройти реабілітацію на Верховинщині «Творча Криївка».

Про творчість гуцулів свідчать два приватні музеї – етнографічний, живий та музей музичних інструментів Романа Кумлика та музей «У Трембітарі» Миколи Ілюка.

Перспектива розвитку Гуцульського краю та музеїв.

Нині музеї Верховинського району перебувають на початковій стадії свого розвитку. Звісно, вони розширюються, додають нові експонати, цікаві матеріали та розробляють програми для відвідувачів. Проте сьогодні більшість відвідувачів музею – туристи. Мало хто з місцевих наважується переступити поріг цього закладу, який містить частину нашої культури. Культура, яка витримала тиск різних політичних систем, яку виплекали й розвивали наші предки і яка живе в нашій крові, яку ми намагаємося прищепити своїм дітям змалку.

Однак ніщо не триває вічно, і будь-яке явище має тенденцію закінчуватися. І якщо поглянути на ці події в сучасній Україні та світі, то можна побачити, що дух Гуцульського краю поступово втрачає свою силу. Підростаюче покоління не надто хвилюють домашні проблеми. Для них традиції та обряди, в які вливали свою душу наші предки, стали ритуалами, що проводяться в певну пору року. Гуцульський одяг, який щодня носили наші діди та прадіди, тепер носять лише на релігійні чи національні свята та весілля. Хоча з кожним роком все більше пар одружуються і віддають перевагу класичній весільній сукні, називаючи гуцульський традиційний костюм застарілим вибором. Зараз кількість традиційного гуцульського одягу значно скоротилася, частина зношена, частина старих речей згоріла у вогні, а деякі речі надовго залишаються без нагляду і з'їдені міллю [6, с. 3].

Спостерігається тенденція втрати гуцульських традицій серед населення Верховинщини. Подекуди починають забувати про гуцульські пісні та музику.

Гуцульська музика є невід'ємною частиною культури та традицій Гуцульщини. Проте сьогодні рідко можна почути цей мотив. Був час, коли люди просто збиралися разом, співали і раділи від душі. Зараз такого немає, тому що цих людей фактично немає, а молоде покоління надто зайняте своїми нескінченними проблемами. Тому мало хто хоче освоїти інструмент та не пам'ятає старі пісні. Тому гуцульські пісні поступово відсуваються на другий план. Цьому також сприяла поява та поширення сучасної клубної музики, яка глибоко припала до душі сучасникам.

Також варто звернути увагу на гуцульський діалект, який часто ігнорується. Частково це пов'язано з урбанізаційними процесами, що неминуче впливає на їх словниковий запас і стиль мовлення. Тим часом вимирає старше покоління, яке краще володіє гуцульською. А сучасна молодь соромиться свого діалекту, мовляв, виглядає безграмотним, а люди сміються [7, с. 4].

Цей хибний стереотип допомагає усунути діалекти у повсякденному вживанні. У Франції нехтування рідною мовою карається штрафами. Звичайно, кожен поважаючий себе громадянин повинен досконало володіти рідною мовою. Але це не означає, що той, хто народився в місці, де переважає його особливий діалект, повинен уникати використання своєї національної мови. Адже люди, які так думають, зраджують власну країну.

Особливої уваги заслуговують традиції, звичаї, обряди та вірування гуцулів. У стародавні часи не було метеостанцій чи штучних супутників, які могли б надсилати інформацію на Землю для подальшої обробки. «Але наш дід міг визначити погоду без сторонньої допомоги» [5, с. 4]. Для цього вони навчилися спостерігати природні явища. Вміли аналізувати цикли природи і на основі цього робили власні прогнози. Але зараз цією майстерністю володіють лише старше покоління. Стародавні традиції також поволі забуваються і зникають. Наприклад, у святкові ночі навряд чи хтось кладе на стіл під скатертину трохи сіна. Так робили в усіх родинах, де сідали вечеряти на Святий вечір. А традиція полягає в тому, що Діва Марія посипає сіном новонародженого Ісуса, щоб сховатися від війська Ірода. Також після обіду

господар у куток клав сіно. Вважається, що у цих куточків збиралися духи померлих [7, с.4]. Звичайно, це не лише повір'я, але це частина неповторної культури гуцулів, яка частково втратилась в пам'яті людей.

Це поодинокі приклади, насправді таких традицій набагато більше.

Виникає закономірне запитання: яке відношення етнографічна інформація має до музеїв? Відповідь проста: музеї відповідають за збереження культури корінних народів. Тільки переступивши поріг музею, можна по-справжньому відчувати дух Гуцульщини. Тож музей – це «машина часу», яка дає нам можливість зазирнути в минуле, наших дідів і прадідів. Скептики можуть заперечити, кажучи: «Чому ми повинні копатися в минулому наших предків?» Яка користь від цього для нас? У нас є сьогодні і майбутнє, у минулому нас немає. Формально вони мають рацію. Людина, яка байдужа до власного минулого і минулого свого краю, як «кленовий лист, рознесений вітром і віднесений» [29, с. 34]. У цьому випадку людина забуває про своє коріння. Більшість людей, які відвідують музей, — туристи з різних регіонів України. Місцеві жителі завжди осторонь.

Для ефективної роботи музеїв не достатньо значної кількості експонатів чи формування експозицій, але й потрібно туристичної складової – екскурсії, від якої буде залежати успіх музеїв. Під час екскурсії, на її початку, обов'язково подати кілька цікавих фактів, які викличуть інтерес у туристів. Якщо можливо, необхідно розповісти цікаву історію, пов'язану з музеєм чи його темою. Від мистецтва гіда залежатиме подальший розвиток туристичного музейництва. Якщо йому не вдасться залучити туристів, у останнього залишиться негативне враження від самої екскурсії та музею в цілому. А це, в свою чергу, призводить до більш глибоких наслідків. Може виникнути хибний стереотип, що в традиційній культурі Гуцульщини немає цікавого, і робити це просто не має сенсу. Тому, швидше за все, цей музей не рекомендується і більше не відвідуватимуть. Це вже впливає на прибутковість та репутацію музею, що в свою чергу знижує мотивацію працівників. Тож мета очевидна. У своїй діяльності необхідно враховувати зазначені вище факти, оскільки їх

ефективність вже перевірена. Це один із ключових факторів, який неодмінно підвищить продуктивність музею. Особливої уваги заслуговує візуальне оформлення музею. По-перше, поїздка виглядала б цікавіше, якби в музеї було багато експонатів.

Особливо, якщо ці речі старі й рідкісні, як верстати, які виготовляють гуцульські килими. Якщо музей збереже ексклюзивні експонати, його успіх буде тільки зростати. Адже люди частіше йдуть до цього музею, знаючи, що такого ніде не побачиш.

Отже, підсумовуючи вищесказане, зрозуміло, що музеї стали традиційним осередком збереження минулого краю. Щоб привернути увагу туриста, необхідно викладати туристичний, історичний та етнографічний матеріал лаконічно і послідовно, що приверне його увагу. Необхідно берегти через музейні осередки і розширювати поняття про історію та етнографію Гуцульщини, бо вона унікальна і неповторна.

РОЗДІЛ II. ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ МУЗЕЙНОЇ СПРАВИ ТА ЕТНОГРАФІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ МУЗЕЇВ

В Україні сучасне музезнавство має великі перспективи, а особливо на Верховинщині, що популяризує етнокультурний простір Гуцульщини.

Загалом, музей є інституцією людської спільноти, засобом свідомої та цілеспрямованої участі в культурній спадщині, займає особливе місце в житті людини. Об'єктами сучасних музейних досліджень є як космополітичні, так і всеукраїнські культурні святині та пам'ятки місцевого значення [17, с.120].

У наш час визначення поняття «музей» принципово змінилося і розширилося, а саме науково-дослідні, культурно-освітні заклади, які збирають, вивчають та зберігають колекційні пам'ятки краєзнавства, природознавства, історії, етнографії. Діяльність музеїв проявляється через організацію польових етнографічних досліджень, колекціонування артефактів, формування виставок та експозицій, екскурсій, лекцій, наукову і навчально-виховну роботу [18, с.163; 10, с. 54]. На сьогодні музейній справі необхідно терміново підвищити професіоналізм своїх працівників, запровадити маркетинг і менеджмент у музеї [10, с. 4].

Варто відзначити, що тенденції українського музейного руху простежуються ще з початку XIX ст. у Галичині, а на Гуцульщині з кінця XIX ст.

Традиція музею в Жаб'є (Верховина) зародилася у 1880-х роках з етнографічних колекцій. У кінці XIX ст. відбувались виставки промислового, етнографічного та господарського характеру у Львові, Коломії, Станіславі, Косові. До участі в цих виставках запрошувалися відомі майстри Гуцульщини, в тому числі з Жаб'я – гуцульські різьбярі, боднари, ковалі, мідники, сідларі тощо [12, с. 28-35].

У період 1920-1930 рр. в краї почали функціонувати музеї – Коломії (1928), Станіславо́ві, Жаб'ю (1938) та ін. У 1928 р. в Станіславо́ві відбулася перша виставка Покутського музею. До неї входили королівські привілеї, історичні документи магістратів, плани та карти міста, портрети [13, с.41; 11,

с.3]. За ці роки меценати краю приватно зібрали різноманітні теми про полювання, гуцульську старовину, етнографію тощо.

З 1927 по 1939 р. вйтом у Жаб'ї був обраний Петро Шекерек-Доник (1889-1940), родом із села Голови, який, користуючись випадковою посольською діяльністю в парламенті та заручившись підтримкою багатьох колишніх польських урядовців, успішно зробив багато корисних справ для Гуцульщини. Він був етнографом, письменником, великим новатором своєї епохи. Будучи учнем Луки Гарматія, збирав фольклорно-етнографічний матеріал про життя гуцулів першої половини ХХ ст. Протягом багатьох років він організував «Товариство друзів Гуцульщини» з активної молоді Гуцульщини, видатних польських військових офіцерів у відставці, керівників банків, лісогосподарських установ та організацій [16, с.172-176].

Дана організація поставила за мету «...побудувати найновіший музей цього будинку, який буде науково-дослідною базою для Гуцульщини та Східних Карпат. Будинок має об'єм з 11 000 .Територія була куплена за понад 13 000 злотих і будівництво розпочалося на початку 1936 року. 18 лютого 1938 року кам'яний будинок був відкритий з каналізацією, водопостачанням, центральним опаленням та електричним освітленням. Половина будинку закінчена, є 8 кімнат для науковців, з кухнею та ванною кімнатою, далі – метеорологічна вежа з двома кімнатами метеорологів, а також кілька виставкових залів на другому поверсі та хол на першому. Друга частина будівлі, головна виставкова зала, магазин, бібліотека та велика лекційна зала та театр зі сценою, вже під дахом, але залишається недобудованою» [6, с. 17].

Впродовж 1933-1936 рр. активісти «Товариства друзів Гуцульщини» (ТПГ) започаткували кілька важливих заходів:

1. З 1936 по 1938 роки введено в експлуатацію чотириповерховий будинок на 43 кімнати, наукову базу з метеостанцією та обсерваторію на вершині Піп-Іван. Комплекс був урочисто відкритий 28 липня 1938 року на висоті 228 м. Згодом будинок був розграбований і залишений без нагляду.

2. Під керівництвом пана Поздановського Жаб'євського інституту гірничого господарства розпочато будівництво допоміжних будівель, лабораторій для робітників та обслуговуючого персоналу в селищі Швейкове на Жаб'ї.

3. Придбано 28 земельних ділянок, розпочато будівництво та введено в експлуатацію – «Притулок» на схилах найвищих хребтів: Бескиди, Горгани, Свидівець, Черногора, Чивчин та Рахів (Гуцул) Мандрівники Альп, Ліщина.

5. Землю було придбано та розпочато будівництво на перехресті (переважно) краєзнавчого музею в районі Жаб'я-Ільців у 1936 році.

Були урочисто відкриті 18 лютого 1938 року єдині три комплекси, з'єднані метеостанцією, площею 11 000 кубометрів. Перших відвідувачів прийняли вісім відділів головних музеїв Гуцульщини:

1). Природознавство, що включає збірник докторів наук, організований Владиславом Шафером, Богданом Свідерським, Станіславом Кульчинським та іншими у Кракові та Львові;

2). Історія – рідкісна колекція докторів наук Богдана Свідерського, Бенедикта Фулінського та інших;

3). Етнографія - унікальна колекція давніх часів, організована та створена етнографами Фолковським та головами комітету Норбертом Околовичем, доктором Ядвігою Пшеворською та ін.;

4). Економ - унікальні колекції;

5). Відвідувачі - широко представлені в обох залах;

6). Культурне мистецтво - широко поширене народне декоративне мистецтво, яке постійно доповнюється;

7). Скульптура - готова до відправки з Кракова (велика скульптура людського зросту);

8). Бібліотека – понад тисячу томів науково-популярної літератури про Гуцульщину та Східні Карпати.

Друга половина зали постійно поповнювалися, але не всі експонати привозили до музею зі Львова та Кракова.

Після капітуляції Польщі в Другій Світовій війні Гуцульщина була окупована радянськими прикордонниками. Співробітники Гуцульського музею орендували візки, навантажували в них м'які іграшки, дорогоцінні експонати, і їздили потягом до станції Ворохта, потім до Коломиї, Станіслава, Львова [16, с.176-180]. «Тисячі етнографічних предметів стали основою для створення музею в 1940 році: у місцевих легендах Станіславщини, у Коломийському Гуцульському та Покутському етнографічних музеях» [19, с.7-10; 11, с. 3; 12, с. 36-37]. На початку 1953 року будівлю знесли.

У 1991 році, після здобуття Україною незалежності, відновився масовий підйом національного відродження. У 2001 році за пропозицією Всеукраїнського об'єднаного руху та громадської організації «Гуцул». Верховинська районна рада прийняла рішення про відновлення Вищого краєзнавчого музею Гуцульщини. У 2004 року у Верховині створено Краєзнавчий музей Гуцульщини по вулиці І. Франка, 5-А, а з 2007 року працює як філія Краєзнавчого музею. Ініціативу любителів Гуцульщини організували – Паньків М.І., який був багаторічним куратором краєзнавчого музею, етнограф, а також Д. Ватаманюк – голова Всеукраїнського Товариства «Гуцульщина» у Верховині, Кречуняк Ю.П. – краєзнавець, ексголова РО Народного Руху України.

Крім того, функцією музеїв Гуцульщини є збір, дослідження, збереження та популяризація матеріальних і духовних пам'яток Верховинщини і побуту гуцулів.

Виставкова структура Гуцульського музею:

1. Характер місцевості,
2. Історія краю,
3. Матеріальна культура та духовна культура краю.
4. Діяльність гуцульських товариств та інших культурних організацій.
5. Бібліотеки.
6. Архів.
7. Фотогалерея.

Тому значення та авторитет музею як наукового та культурного центру краю [19, с. 3].

Істотно налагоджені партнерські відносини з відповідними музеями, науковими установами та організаціями України, Польщі, США, Канади, Румунії.

Постійно вдосконалюється матеріальна, науково-технічна база, поповнюються бібліотечні фонди. Триває співпраця в етнографічному плані з науковцями Національного музею м. Пирогово, вченими Національної спілки фотографів, художників і краєзнавців з Києва, Івано-Франківська, Косова, фольклорними експедиціями – з обласними та українськими радіостанціями.

Характеристика музею як науково-дослідної установи:

1. Досліджувати, зберігати та демонструвати першоджерело оригіналу;
2. Різноманітні джерела: природні колекції, матеріальні реліквії (знаряддя праці, ремесла, предмети побуту, знаряддя праці, зброя тощо) та духовна культура (живопис, графіка, скульптура, декоративно-прикладне мистецтво, документи, книги тощо);
3. Фонди музею використовуються для популяризації ресурсів з перших рук – експонування у виставкових залах, спеціальних виставках, відвідування, лекції тощо;
4. Науково-дослідна діяльність музею;
5. Просвітницько-рекламна діяльність, що здійснюється музеєм через засоби масової інформації тощо [18, с.164].

Музеї Верховинщини поділяються на державний та краєзнавчий, функціонують філії обласного краєзнавчого музею (один); приватний – краєзнавчий (сім); громадський – зали навчальних закладів – музеї (два).

Цілі музею – наукова, громадська, пропагандистська, об'єктивність, матеріальна цілісність, інформаційне збереження, збиральництво й інші [15, с. 105-111, 16, с. 3-16].

Історико-краєзнавчий музей – це установа, котра комплексно працює в різних напрямках. Збираючи, досліджуючи, систематизуючи та пропагуючи

регіональні історичні пам'ятки, колекції природи та мистецтва. Етнографічний музей уможливорює міжпредметні зв'язки у навчально-виховному процесі.

Краєзнавчий історико-краєзнавчий музей Гуцульщини активно використовує у виставці приватні тематичні колекції, пропагуючи це в ЗМІ: автори виставки та вони самі, а саме: аматорський сімейний танцювальний колектив с. Віпче Ванжураків-Ілюків, родом з Верховини, всесвітньо відомий іконописець Микола Рибенчук, родинна колекція заслужених діячів минулих династій: вчитель М. Рибчук, лікар Іван Басистюк, гуртки: школа мистецтв, центр дитячої творчості, туристично-юнацький центр. Широко використовуються творчі тематичні виставки Спілки майстрів декоративно-ужиткового мистецтва Верховини (Р. Бортейчук), Косова (Б. Ходан), Коломиї, Івано-Франківська (О. Слободян) тощо [6, с.178].

Втілюючи обнадійливі нові перспективи відродження українських музеєзнавчих традицій, ми спираємося на світовий досвід відкритої музейної інформації про колекції, рідкість їх успішного функціонування [20, с.51]. Сформований на базі колекції музею: експозиції, виставки, поширення його наукової, просвітницької, просвітницької та патріотичної діяльності в краї. Реклама є ефективним маркетинговим інструментом і є важливою для створення позитивного іміджу музею [20, с.54].

За останнє десятиліття ХХІ ст. значно зросла кількість етнографічних музеїв у Верховині до семи і продовжує збільшуватись.

Проголошення незалежності України та утворення суверенної держави спонукало наш народ до глибокого вивчення її історії, традицій, етикету, звичаїв, мови тощо. Спільною рисою цього виду музейних експозицій є велика колекція предметів побуту, інтер'єрів українських селянських хат, стайні, велика колекція народного вбрання, різноманітної вишивки, предметів побуту, предметів побуту, народних промислів і ремесел.

Кожен музей пропонує майстер-класи з профілів та варіантів відвідувачів, а також приймає замовлення: виготовлення сиру, писанки, вишивка, тканиня

покривал та килимів, різьблення по дереву, плавлення брусків, танці, співи, трембіта, дримба тощо.

У навчальних закладах Верховинщини створено та функціонують музейні кімнати – у загальноосвітній школі два історико-етнографічні зали, у загальноосвітній школі-інтернат I–III ст. – шкільний зал історії.

Протягом багатьох років музеї проводять всеукраїнські та обласні фестивалі, багато з яких започатковано у Верховині та віднесено до:

1. Світового конгресу українців (Київ, Івано-Франківськ, Верховина).

2. Міжнародний Гуцульський фестиваль. Фестиваль розпочинається зібранням практики народної науки, в якому активно беруть участь провідні вчені: Гуцульська філія Українського інституту, Всеукраїнське товариство Гуцульщини, Музей історії Верховного краю та краєзнавства, Верховинський національний природний парк та ін. Лідерами традиційно є переможці та лауреати фестивалю: народні та почесні колективи, а також окремі виконавці за жанрами.

3. Обласні щорічні фестивалі: «Гуцульська розколяда», «Полонинське літо», «Купальська ніч», «Народні промисли», «Бізнес-форум», «Черемош-фест», Гуцульський обласний творчий студентський зліт тощо;

4. Альтернативні фестивалі: «Гуцульський данець імені М.Чуперчука – В.Шинкарука», Гуцульські пісні імені М.Чуперчука М.Чукутиха», Гуцульський театр, Кіно, Колядки тощо.

Проводяться державні свята та заходи. Цикл зимових відпусток на Верховинщині не менший за літній. Ці масові акції є дуже важливою частиною популяризації етнокультурного ландшафту Верховини, центру Гуцульського краю [4, с. 3].

У часи незалежності України на Верховинщині функціонують 4 державні музеї, проте широкої популярності набули приватні етнографічні музеї.

Музей імені Івана Франка

Село Криворівня розташоване на висоті 560 метрів над рівнем моря. Перша письмова згадка про село датується 1654 р. Свою назву село отримало

від того, що між крутими горами в'ється річка Чорний Черемеш, утворюючи в центрі села форму підкови. Криворівня розташована між горами Довбушанки, Ігрець, Синиці та інші. Село приваблювало І. Франка, що давало можливість відпочити від суєти та почерпнути ідеї. Відомий етнограф Володимир Гнатюк це село назвав Кривий Ріг («Афіни України»).

Іван Франко зупинявся у маєтку сім'ї Якиб'юків. Василь Якиб'юк – фотограф-самоучка, відомий гравер і знавець народної медицини. Коли Іван Франко вже хворів, пан Якиб'юк лікував його народними засобами.

Гуцули згадували Франка з повагою та вдячністю. Як згадує Микола Якиб'юк, син Василя Якиб'юка «Франко любив розмовляти з батьком, мій батько робив якусь роботу, а тепер вони збираються у вільний час, сидять перед хатою, багато говорять, все» [1, с. 3].

На честь Івана Франка встановлено літературний меморіал — музей Івана Франка, що розташований у селі Криворівня Верховинського району Івано-Франківської області. У 1950-х роках у сучасному музеї був сільський клуб. Цей клуб виділяв приміщення для музею. Це кімната, де колись жив Франко. Сам будинок відреставровано, але незмінними залишаються його фундаменти та кімнати, де проживав Каменяр. Дах будинку був покритий гонтом. З 1960 року будівлю повністю переобладнали на музей. Організатором музею була Платоніда Хоткевич, сестра українського письменника, драматурга, композитора, засновника гуцульського театру Гната Хоткевича. Сюди її прислав ректор Львівського університету Євген Лазаренко. Вона стала першим директором музею і почала створювати першу виставку.

Деякі з експонатів, представлених відвідувачам, залишилися тут відколи жив Франко. Проте за допомогою місцевих жителів зібрано велику частину артефактів села, щоб доповнити музей.

У кімнаті, де жив Іван Якович, зберігся стіл, де він працював, і стілець, на якому сидів. На столі лежали чорнильник і ручка, канцелярський ніж для розкриття листів, старий свічник і скринька для його рукописів. З іншого боку кімнати — ліжко, де спав письменник. Це ліжко зробив власник цього будинку.

На стіні і зараз висить старовинний годинник, теж часів Франка. На стіні під картиною — бар, який подарував Франку господар будинку Василь Якиб'юк. Під стіною стояла стара лавка, на якій сидів гість, що приходив до Івана Яковича. У кутку кімнати — стара гуцульська піч, оздоблена мальованою кахлями, датована 1874 роком. Збереглася сумка, якою Іван Якович їздив на рибалку на Чорний Черемош. У музеї збереглися скринька та стіл [1, с. 6].

Сам музей є філією Івано-Франківського музею краєзнавства з державним фінансуванням. Усі витрати на заробітну плату, освітлення, опалення та утримання несе держава.

Особливих проблем з відвідуванням немає, але конкуренція є, оскільки нещодавно в районі відкрилося багато приватних музеїв. Але оскільки музей розташований біля автомагістралі, туристи з Ворохти, Татарова, Буковеля до Косова повертають до музею. Літні та різдвяні канікули мають найбільший туристичний потік. Щороку музей відвідує в середньому від 200 000 до 30 000 чол. Вхід до музею – двадцять гривень. Але є деякі пільгові категорії, де вхід безкоштовний. Це діти-сироти, інваліди, учасники АТО.

Музей Михайла Грушевського

У селі Криворівня розташований музей Михайла Грушевського. Був організований та відкритий у 2003 році. Одним із головних популяризаторів музею був Іван Михайлович Зеленчук. Сам музей знаходиться не на тому місці, де колись жив Грушевський, а по той бік річки Чорний Черемош.

У 1902 році в селі Криворівня вперше побував сам Михайло Грушевський.

Поселилися з родиною у просторій хаті у місцевого гуцула Зеленчука Пилипа в присілку Маскалівка. Невдовзі будинок купила читальня «Просвіта» у Криворівні. Але через бойові дії той будинок згорів.

У 1906 році Михайло Грушевський купив будинок і кілька соток землі в Криворівні. Дружні стосунки у Грушевського склалися з місцевим жителем Ільком Дячуком, який доглядав масток, клав плоти та обробляв землю. У 1924 р. Михайло Грушевський після тривалого перебування за кордоном повернувся

з родиною в Україну, але відомостей про його стосунки з криворівнянцями не збереглося.

Вчений виявив великий інтерес до гуцульського мистецтва. Він збирав польові матеріали для етнографічного відділу музею НТШ та замовляв гравюри у відомого яворівського майстра для власної колекції. «Перебування на Гуцульщині Михайла Грушевського настільки вплинуло на його життя, що він навіть облаштував кімнату свого будинку у Львові в гуцульському стилі» [2, с. 3].

У 1917 р. під час Брусиловського прориву спалили будинок, де жив Михайло Грушевський. Роздумуючи про створення музею, постало логічне питання, де його побудувати. На місці, де жив М. Грушевський, збудовано новий будинок, тому було вирішено «прив'язати» музей до нинішнього місця.

Фінансування на будівництво надав Івано-Франківський обласний краєзнавчий музей. Зараз у ньому три співробітники. Тому зрозуміло, що цей музей є філією згаданого музею.

На виставці представлені експонати, фотографії та багато листів. Серед експонатів, з якими безпосередньо контактував Грушевський, було крісло-качалка, в якій любив відпочивати політичний діяч. Зараз в музеї поруч із кріслом стоїть стара шафа, виготовлення якої датується ХІХ ст. Також збереглася декоративна коробка та кавомолка. У музеї міститься багато книг. Деякі з них були подаровані вченими, чи відвідувачами, котрі відвідували музей. Крім того, в музеї зберігаються різні побутові предмети з життя гуцулів, товари повсякденного користування та гуцульський одяг.

Етнографічний музей Хата-Гражда

Етнографічний музей Хата-Гражда розташований у селі Криворівня Верховинського району Івано-Франківської області, котрий відкрився в 1995 році. Його мета – зберегти традиційну домівку та господарський уклад гуцулів. Такого давнього стилю будівель нині майже ніде не зустрічаються.

Цей музей створено на базі будинку родини Харуків, котрий був збудований в 1790 році, або в 1858 році. Наразі ця інформація не може бути уточнена.

За формою будівля нагадує невелику фортецю. Посередині будинку до нього прибудовані інші невеликі господарські будівлі. Усі господарські споруди влаштовані таким чином, що утворюють посередині невелике подвір'я, з усіх боків якого розташовані будівлі. Єдиний спосіб потрапити в цей двір - це ворота, які щовечора зачиняються. Такого типу житла споруджувала від хижих звірів, захисту від сильного вітру, особливо від потенційних грабіжників і ворогів. У більшості випадків такого типу будинок складався з двох кімнат для проживання людей. Між ними знаходилася вітальня, оточена будівлями різного господарського характеру. До них відносяться комори, амбари, майстерні.

У XIX-XX ст. подібні житлові комплекси були поширені тільки на Гуцульщині, а зараз служать музеєм. Перша згадка про такий тип будинку у земельній книзі датується 1858 р. Є джерела, що Палій і Параска Харуки тут жили на зламі XIX-XX ст. Джерела кажуть, що їх відвідували Михайло Коцюбинський та Іван Франко, де під час відпочинку збирали етнографічний матеріал. Відомо, що Харук Параска померла в 1963 р. у віці 116 років [3, с. 18].

У 1964 році будівлю використовували для зйомок фільму «Тінь забутих предків». У 1985 році, після смерті останнього члена родини Харуків, будинок стояв, і в ньому ніхто не проживав. Однак, наприкінці 1980-х рр. його придбав Івано-Франківський обласний краєзнавчий музей.

Починаючи з 1991 року цей будинок почали реставрувати. Під час ремонту було знесено стару піч та ковальський цех, що покривали дах. Спочатку тут влаштовували фотовиставки та різноманітні виставки живопису. Однак, пізніше було вирішено змінити експозицію. А будинок знову відреставрували в 2006 році. Після завершення експозицію поповнили гуцульськими речами та предметами побуту.

Висота в'їзних воріт більше 2 метрів. Передній двір вимощений кам'яною цеглою. Посередині хати все викладено у старовинному гуцульському стилі.

Тут є старовинний гуцульський посуд, ліжка, лави, столи, старовинні шафи, різноманітні знаряддя для обробки вовни та льону, інструменти для обробки дерева, сани, тачки та старовинний ткацький верстат.

Розташований неподалік Верховини, нині музей є етнографічною та місцевою легендою. Цей об'єкт також належить до пам'яток історії та архітектури України. Зазначимо, що крім цього будинку, у селі Криворівня є ще дві подібні будівлі. Однак, дістатися до них непросто, оскільки вони розташовані у високогір'ї.

Музей музичних інструментів Романа Кумлика.

Тридцять років житель Верховинщини Роман Кумлик збирає старовину – старовинний одяг, речі гусульського побуту та народні музичні інструменти: «Я бачив, що навіть наші сільські діти зараз дуже мало знають про традиційні речі побуту гуцулів, — розповідає Роман Кумлик. – Тому їм дуже корисно приходити до музею, щоб дізнатися про життя своїх предків. А для туристів, особливо іноземних, відвідування такого музею – справжня карпатська екзотика» [4, с. 4]. Приватний музей Романа Кумлика відкрився 7 січня 2000 року. Знаходиться в сімейному будинку за півкілометра від центру Верховини. У 1940-х роках у селі Ільці згорів чотириповерховий музей Гуцульщини, побудований за часів Польщі. Саме це спонукало Романа Петровича Кумлика створити власний музей для збереження карпатського фольклору.

Музей Кумлика часто відвідують туристи. Екскурсії для учнів та студентів проводяться за зниженими цінами. Зібрані кошти використовуються на придбання нових експонатів для наповнення музею. Збирати речі гуцульського побуту та музичні інструменти пан Кумлик почав у 1986 році. Багато експонатів позичено з дому, де він народився, а також з дому його діда. Деякі експонати придбали у жителів Верховини, проте власники цих речей не завжди хочуть їх продавати, тому що їх часто використовують як сімейні пам'ятки, як спогади предків. У деяких випадках люди дарують цінні речі, оскільки поважають талант і креативність виконавця.

Родина завжди підтримувала бажання Романа Кумлика зберігати традиційну культуру Гуцульщини. Оскільки, музей був добре відомий, Роман Петрович не афішував і не турбував його. Роман Кумлик також гастролював зі своїм оркестром за кордоном, через що був дуже популярним. «Проблема лише в тому, що українську мову за кордоном не розуміють. У Польщі, Словаччині та Румунії ця мова більш-менш відома, але в Чехії та Німеччині люди намагаються менше співати і більше зосереджуються на музиці» [4, с. 5].

Експозиційні зали музею розташовані на другому поверсі охайної двоповерхової будівлі, де містяться різноманітні експонати: інструменти для лісозаготівлі, як цапіна («тальянка», привезена з Італії, де за часів Австро-Угорської імперії в Альпах працювали гуцули), шиллер та копач використовували для зняття кори з дерев, ланцюги, пилки, сувої, замки, миски, горщики, махрові. За словами Романа Кумлика, «перше, що зробив гуцул при будівництві хати, це поставив на стіни «пару» – зображення Ісуса Христа та Божої Матері. Потім він прикрасив стіни різнокольоровими тарілками. Ці миски ніколи не їдять, а використовуються як декоративні елементи. На той час гуцул уже купив олійну лампу, яку під час розколяди запалювали лише для гостей» [4, с.5-6].

Гуцульський одяг знаходиться на окремій виставці. Але найбільшою гордістю Романа Кумлика є інструменти, які він сам зібрав і подарували йому люди. Сам власник музею грає на кожному інструменті: флей, цимбали, скрипки, кози, сопілки та барабани. Сам Роман Кумлик вмів грати на дванадцяти інструментах, а в одинадцять років його вперше на канікулах попросили зіграти на скрипці «за обіднім столом».

«Мій батько був гравером і часто любив похвалитися перед Франком та іншими гостями гравюрами, які його майстер брав у нього для виставок у Відні. Навіть імператор Франц Йосиф подарував батькові, купивши різьблену сокиру і оправу в кілька сотень акрів гульденів і подяку, за що батько хвалив Відень. Франко не любив батькові компліменти Відню, він сердито казав батькові: мусить повернути на схід, до рідних, бо як не заплаче за своїм, то принаймні

сховається. Це була проста, але глибоко автентична відповідь на захоплення його батька Віднем. Батько Франка прийняв цю відповідь близько до серця і більше ніколи не згадував Відень» [5, с. 6].

За словами Романа Петровича, усі етнографічні групи зобов'язані знати свої традиції, обряди, національний одяг та національну культуру, особливо музику.

Саме знання обрядів бойків, лемків та гуцулів, безсумнівно, збагачує внутрішній світ українця та може сприяти відновленню традицій, а отже – славної Української держави.

Галерея музею гуцульської традиції та обряду

Приватний музей на Верховинщині, присвячений збереженню гуцульських обрядів і традицій. Власниця музею Парасковія Рашковська завжди зустрічає гостей у гуцульському національному вбранні і не з порожніми руками. Господиня розповіла, що «роками мріяла побудувати музей топових сорочок, бо все знала, але не могла втілити його плани в життя. Однак, навіть коли її чоловік помер, вона ніколи не залишала ідею створення музею, і родина не мала часу на це думати. Однак незабаром розпочалося будівництво галереї. Згодом на місці старої кухні був створений музей. Саме будівництво велося за гуцульським звичаєм. Наш дім грандіозно збудований, по кутках ставлять святу воду, святе зілля, гроші та молитви до Бога» [8, с.4].

Гуцульські сорочки вона описує як те, що «можна прочитати все: чи то багатим, чи то бідним, заміжнім, на відпочинку чи на роботі» [8, с.4]. Пані Рашковська показує відвідувачам значення сакральних символів на вишиванках. Гордістю колекції галереї-музею є вишиванка бабусі Параскеви Рашковської – Василюни (1886 року народження). На Верховинщині бабуся пані Параскеви була відома, як народна цілителька та повитуха. За словами пані Рашковської, її бабуся вміла лікувати укуси змій, виробляти п'явок, допомагати при депресії та зменшувати страхи. Пані Параскева зазначила, що сорочки, які вона успадкувала від бабусі, були для неї дуже дорогими. А не так давно виявилось, що ці дві сорочки «живі». Як оживає сорочка? Вона прийшла до

висновку, що «всі сорочки мають рукави, зібрані до низу і довгі, і що обидві сорочки мають прямі три чверті. Сама сукня довга й широка, а сама вишивка не має чорних ниток, лише зелено-сіра канва. Тоді, очевидно, сорочки моєї бабусі були схожі на халат лікаря. Акушерок носять тільки під час пологів, і цей одяг досі зберігає життєву силу» [8, с. 5-6].

Оскільки цей музей інтерактивний, гості можуть не лише переглянути старий одяг, а й приміряти його. Майстер-клас «Маскарад» доповнює зав'язування хусток – традиційний головний убір заміжніх жінок. За словами пані Рашковської, вона може замінити до 30 осіб одночасно. У музеї функціонують гуртки, де всі охочі можуть приміряти гуцульський одяг.

Наприкінці візиту пані Рашковська розповіла дуже цікаву історію: «Колись у Верховині було «оздоровче джерело», куди перед схід сонця приходили молитися Богу перед водою. Молитва була довга. Бідна дівчина, як і всі, приходила, вмивала тією водою обличчя і молилася на щастя. Вона завжди обіцяла бути гарною дитиною, поважати чоловіка, бути вправною господинею, пасти худобу. Одного разу, коли дівчина молилася, раптом вибухнув фонтан води. Спочатку вона злякалася, а потім побачила в каміні образ хлопця, мабуть, цей хлопець збирався бути її коханим. Через деякий час цей хлопець дійсно прийшов заручитися і вони одружилися. Відтоді джерело Верховини «Джерелом кохання». Кожний бачив у тій воді свою майбутню долю» [8, с. 6].

Верховинський музей «Вишиванки Галинки»

Музей розташований у селі Ільці пр. Великий Грабовець на відстані 3 км. до Верховини. Музей представляє справжні гуцульські традиційні предмети та речі. Екскурсії в музеї проводять у традиційному гуцульському стилі, на гуцульському діалекті. Тут зібрана сімейна колекція старовини, гуцульської вишивки та вишитих сорочок.

Господиня музею Галина Іванівна займається улюбленою справою, що видно неозброєним оком. Тому що всі експонати в музеї ніби випромінюють якусь невидиму теплову енергію, яка будить дух Гуцульського краю. Проте особливу увагу музей приділяє вишивці та лозоплетінню.

Музей Гната Хоткевича

Музей розташований в селі Красноїлля Верховинського району між берегами річки Дідушковичі. Його добре знають не лише в Україні, а й далеко за її межами. Вперше село згадується в 1649 році. Як і інші населені пункти Верховинщини, село Красноїлля приваблювало багатьох письменників і художників минулого століття. Є І. Франко, М. Коцюбинський, Л. Курбас, В. Гнатюк, Л. Гарматій, М. Вахнюк та інші. Особлива місце належить Гнату Хоткевичу з Красноїлли. Він спостерігав за поведінкою гуцулів, їх темпераментом, характером, переконувався, що вони природжені актори.

У 1910 році Хоткевич став директором аматорського гуртка «Січ». Перша вистава була заснована на п'єсі польського письменника Ю. Козеновського, яку Хоткович переклав на гуцульський діалект. Поступово в колі аматорів зароджувався гуцульський театр, де гуцули грали щиро й автентично, як їм підказало серце.

Гнат Хоткевич писав: «Хто хоче придивитися і послухати, той знайде в гуцульському змаганні незвичайних і захоплюючих красунь. З монологу, супроводжуваного жестами. Який актор зробив би стільки оригінального, повного самобутньої краси Дія? Або сидіти опришки, вставайте з такого. Виглядає так: чоловік сидить, то встає. Та хто б ще, як Гуцул, піднявся на сцені, як вдома на траві» [34, с.51].

Гуцули були аматори, частина яких була не письменна, захоплювали своєю грою глядачів, заставляли їх глибоко переживати та хвилюватися. Гуцульщина на той час була далеко від цивілізованого світу. Незважаючи на свою занедбаність гуцули виступали на сцені перед цілим світом, показуючи багатство своєї культури, свого краю. «Великою прикметою Гуцульського театру була щира простота в розумінні засобів і способів вияву. Актори почуваються свobodно, не спутано, що дуже корисно відбивалося на їх грі, на діалозу, та їх поведінці на сцені. Хоткевич у своїх текстах дав природне живе слово, живий матеріал. Режисерія була дбайлива, передумана. Та вся краса і сила театру була в таки етнографічному і фольклористому елементі» [6, с. 52].

На початку 1911 року театр вирушив гастрювати Галичиною. Гнат Хоткевич запросив стати режисером Олекса Ремеза. З успіхом проходили гастролі у Львові, Кракові, Тернополі, Городенці, Снятині і т.д.

У 1989 році дочка Гната Хоткевича Галина, яка живе в Греноблі (Франція) відвідала Красноїлля. Відбулися зустрічі з жителями села, музейними акторами та сільськими клубами. Пані Галина щиро подякувала жителям села за збереження пам'яті про батька та повагу до його праці. На початку травня 2007 року донька драматурга Галина востаннє відвідала Красноїлля. Зустрічаючись із місцевими жителями, вона ще раз подякувала акторам села за пам'ять про її батька. У музеї вона написала в книзі оглядів: «Колишні актори та родичі друзів збираються в цьому музеї, де мій батько сто років тому заснував перший театр і виріс тут. Мене прийняла глибина нескінченної гостинності. Радість зустрічі з ними назавжди залишається в цих стінах, а також глибока подяка від усіх Хоткевичів: Гната Мартиновича, Ольги, Настуся, Платоніди, Володимира, Євгена, Ольги, Тетяни, Богдана та підпис Галини Хоткевичівни» [6, с. 7] Музей відвідали десятки тисяч туристів з усього світу. Засновника, письменника, драматурга, бандуриста та композитора гуцульського театру Гната Хоткевича запам'ятають у серцях наступних поколінь.

Живий музей гуцульського побуту

Живий музей гуцулів побуту розміщений у будинку, побудованому за зразком XVIII ст. Будівля була завершена в 2009 році. Назва цього музею говорить сама за себе. Музей присвячений життю гуцулів, де проводяться майстер-класи з використанням старовинних побутових гуцульських знарядь праці. Ці майстер-класи проводить місцевий пан газда Василь, де можна дізнатися:

- приготування гуцульського сиру з гарячого молока;
- приготування лляної олії;
- насіння льону можна розтерти в ступці;
- подрібнити качани кукурудзи в борошно;

- виробництво вовняної пряжі за допомогою веретен, катушок і джгутів.

Ці майстер-класи проводяться в хаті, а в кімнатах розміщені музейні експонати. В експонатах є характерний дерев'яний посуд. До них належать берівка, бербениця, коновка, кувель. Деяким із цих дерев'яних предметів понад сто років. У музеї працює піч, яку розпалюють взимку. Окрім печі є стіл, дерев'яне ліжко, стільці, покривала, телиця (традиційний гуцульський музичний інструмент) та ікони, намальовані місцевими художниками. За словами власника, деякі речі сьогодні важко знайти, тому він сам зробив масляні піддони та пагоди. Музей розташований за 15 км від центру Верховини і знаходиться в селі Красник.

Музей гуцульської магії

Серед багатьох етнографічних районів, саме Гуцульщина найбільше зберігає найдавніші народні засоби лікування людського тіла та душі. Поколіннями мешканці Гуцульщини спостерігали за природою, фіксували різноманітні фізичні явища, вчилися застосовувати набуті знання для власного благополуччя.

Люди навчилися застосовувати цілющі властивості рослинного світу. Ці знання перейшли до наших днів. Крім того, люди завжди вірили в існування невидимого духовного світу. Ці вірування наклали глибокий відбиток на культуру та традиції Гуцульщини. Саме з вищезазначених причин виникла ідея створення «Гуцульського магічного музею». Адже цей музей є втіленням гуцульського мистецтва, духовної культури, побуту. Основна ідея музею тісно пов'язана з думкою про те, що людський дух, душа і тіло нероздільні. Музей розташований в смт. Верховина вул. Жаб'ячий потік. Відстань до центру 2 км.

Музей «У Трембітаря»

Гуцульщина – великий духовно-культурний музей. Як вважали здавна гуцули, що музика ніколи не припиняється. У селищі Верховина на пагорбі стоїть чудова гуцульська хата – приватний музей гуцульських інструментів та побуту, створений музикантом-скрипалем Миколою Ілюком. Біля входу в будинок на стіні висить один із найдавніших гуцульських музичних

інструментів – трембіта. Зроблено з громового дерева (розщепленої ялини). Микола Ілюк завжди зустрічає відвідувачів традиційною грою на скрипці.

Музейник, чк музикант на весіллях зацікавився гуцульськими весільними обрядами. Саме це спонукало до створення власного музею. З часом він почав збирати експонати для свого майбутнього музею. Його дружина Марія, родина та друзі надали йому велику допомогу.

Окрім скрипки, Микола Ілюк також грає на таких інструментах: цимбали, бубон, сопілка, дудка, флаєр, ліра, тримбіта, дримба. Граючи на дримбі, він співає:

«А я дримбу купувала,
Тай ходила боса.
Шоби дримба вигравала
Коло мого носа» [9, с. 4].

У музеї багато гуцульського вбрання. За бажанням кожен відвідувач може переодягтися в гуцульський традиційний одяг. Процес перевдягання дівчини виглядає наступним чином. Спочатку сорочку надягають і гуцули вишили її особливим візерунком. Вона завжди вишита яскравими фарбами. Кольори переважно синій, малиновий, жовтий, зелений та помаранчевий. Далі йде запаска, спідниця, виткана з натуральних вовняних ниток і парчі. Накидка або раковина виготовляється з овчини і красиво декорується. На ноги одягають взуття зі свинячої шкіри. Весь гуцульський одяг виготовляється з натуральних матеріалів. Цей матеріал переважно складається з вовни та шкіри. Гуцули в традиційному вбранні доповнюють красу Карпат, особливо навесні та влітку.

Невід'ємною частиною музею є простирадла та килимки, виткані з вовни. Вони завжди барвисті. Ліжник – обов'язковий атрибут гуцульського весілля. Коли парубки одружуються, верхи, то сідло застилають ліжком. Старі люди казали дурням: «Баран на барані спить, а він барана покриває» [7, с. 6].

Набір дерев'яних виробів у музеї радує око. Це великі антикварні скриньки, в яких зберігаються цінні речі власника. Ці коробки вигравірувані унікальними візерунками.

Сама кімната обставлена старовинними гуцульськими дерев'яними шафами, в яких представлена велика колекція глиняного посуду, дерев'яних корит та раків – архетип сучасної пластикової тари.

Музей Миколи Ілюка розташований за 200 метрів від Верховини. Після відвідування цього музею залишаються приємні спогади та незабутні враження.

Музей Олекси Довбуша

Цей музей присвячений унікальній постаті, яка назавжди залишиться в історії Гуцульщини. Це найвідоміший опришок у Карпатах – Олекса Довбуш. Відвідування цього музею створює неповторний дух опришків. У музеї є великий мультимедійний екран, на якому демонструються фільми, зняті на Гуцульщині. Також під час екскурсії бажаючі можуть долучитися до «Опришківської вечірки». До них належать такі ігри, як:

- малювання рун (перевірка розумових і фізичних здібностей);
- хто виживе (перевірка на точність);
- стрільба з гуцульських пістолів;
- про мужність і силу (перевірено на колоді);
- передача води (тести на спритність і швидкість)

Звісно, атмосферу та настрій, створені під час перебування в цьому музеї, неможливо описати словами. Для всіх, хто цікавиться образом Олекси Довбуша, буде цікаво відвідати цей музей. Музей знаходиться у Верховині вулиця Гуцульського повстання.

Музей Параски Плитки-Горицвіт

У селі Криворівня є музей Параски Плитки-Горицвіт. Це музей гуцульських письменників, етнографів та фольклористів. У будинку, де живе і працює відома письменниця, розміщено виставку її речей, фотографій з особистого архіву, різноманітних статуєток та книг. Параска Горицвіт за своє

життя видала понад 50 книжок. Вона також малювала ікони. У Криворівнянській церкві її кумир «Три святителі»

Параска Плитка-Горицвіт народилася в родині коваля Стефана Плитки. Її батько, розумна людина, знав кілька іноземних мов і навчив цих мов свою молоду доньку. Наприкінці Другої світової війни Параску було заарештовано за участь в Українському національно-визвольному русі. Її заслали до концтабору в Сибір на 10 років. Повернувшись із заслання, вона стала активно займатися громадським життям, фольклором, малювала та фотографувала.

Музей Петра Шекрика-Доникова

Музей створений у 2018 році за ініціативи Івана Маківничука. Будівля, де зараз розташований музей, була побудована в 1933 році. Донька Івана – Надія Маківничук – екскурсовод музею, яка бере активну участь у його розвитку. Музей спеціалізується на житті та творчості талановитого етнографа, громадського та політичного діяча Петра Шекрика-Доникова. У музеї є велика колекція фотографій, що зображують цю видатну постать. Збереглися також деякі його рукописи, зокрема листування з Іваном Франко та Михайлом Коцюбинським. Хоча більшість його письмових творів були знищені радянською владою.

Головним ініціатором створення цього музею був Петро Шекерик. На той час був депутатом польського парламенту. Побудувати цей музей було його найбільшою мрією, що й вдалося здійснити. Він працював війтом Жаб'я та допомагав купувати землю для обсерваторії на горі Піп Іван. Крім фотографії, в музеї є письмовий стіл, за яким сидить Петро. «Тільки закінчив чотирирічну школу, якою в Головах керував учитель і громадський діяч Лука Гарматій» [11,с. 6].

Однак, доля Петра Шекерика склалася трагічно. У 1939 році з приходом радянської влади у Галичину був заарештований разом із сином Андрієм. Його звинуватили у допомозі польській владі забезпечити дотримання законів і правил на окупованих польськими властями українських територіях. Іншою причиною арештів було те, що радянській владі не потрібні були обізнані

патріоти. Під час арешту в Києві синові вдалося втекти з НКВС, а батька відправили в Архангельськ. Подальша його доля залишається невідомою.

Біля музею встановлено пам'ятник легендарному хлопчику-гуцулу, який їздив верхи на коні. Оскільки, музею діє лише три з половиною роки, він знаходиться на стадії розробки. У майбутньому планується доповнити музей новими цікавими експонатами. Музей й надалі збиратиме різноманітні експонати про життя та побут гуцулів, щоб якомога більше людей дізналося про життя гуцульського краю. Саме цього хотів Петро Шекерик-Доників.

Музей прикладного мистецтва «Винограй»

Музей розташований у селі Ільці Верховинського району, де проводяться часто дегустації вина та настоянок.

Екскурсії проводяться в дегустаційному залі на 40-50 осіб. Дегустація починається з сухих вин і поступово переходить до інших солодших сортів. При бажанні можна спробувати настоянку винних спиртів. Під час дегустації можна побачити експозицію традиційних гуцульських страв та знарядь праці, пов'язаних із переробкою винограду. Власник музею Дмитро із задоволенням презентує усі експонати музею. Тут можна придбати улюблене вино чи настоянку.

Музей «Аннички» хата-тражда

Музей «Аннички» знаходиться у Верховині в присілку Жаб'євський потік. Музей відкрився у вересні 2016 року під час кінофестивалю під назвою «Тіні забутих предків» після фільму «Анничка».

Будинок, який зараз перетворений на музей, ідеально підходив для режисера для створення фільму. Адже це житлова будівля з господарськими будівлями. Музей вважається перлиною архітектури та культури Гуцульщини, оскільки йому 100 років. За деякими даними, він був побудований в 1913 році.

Будинок зберігся до наших днів у відмінному стані. Він також містить багато побутових речей, що можна побачити у фільмі. Під час екскурсії бажаючі мають можливість переодягнутися та сфотографуватися в

традиційному гуцульському одязі. Також у музеї є кінь, на якому може покататися кожен.

«Ліки з дідусевої аптеки»

Музей «Дідова аптека» розміщений в селі Криворівня. Відкрив його у своєму маєтку Микола Плитка. «В одній із кімнат інтер'єр майже такий, як з дитинства» пам'ятає його сусід-гід Василь Зеленчук. «Тут стали в нагоді старі дивани, на яких сиділи гості музею, і серванти, в яких лежали баночки з різними борсуковими маслами та іншими мазями та препаратами. Також є піч з великим горщиком для заварювання лікувального іван-чаю» [12, с. 4].

На кожній тарілці є поради щодо того, чи варто відзначити оригінальну розумну ідею, іноді з відтінком гумору. Історія чаю закінчується дегустацією. У сусідній кімнаті у великій каструлі запарюють фірмовий чай з Іван-чаєм музею. Це дивовижна рослина, яка може допомогти лікувати різні захворювання і запобігати їх. «За допомогою речовин, що містяться в іван-чаї, можна оздоровити весь організм. При правильному вживанні іван-чай допоможе позбутися мігрені та виразки шлунка, нормалізує обмін речовин і роботу міокарда. Його можна використовувати для лікування сечогінних розладів, а також застуди та захворювання органів травлення[10, с. 12].

На протилежній стіні – настояні на спирті ягоди. Наприклад, напої «Сон пастуха», «Гуцульський кавалер», «Гуцульська любов», «Поцілунок дзвони», «Карпатське намисто», «Соколине око», «Дівочі очі». Є «для газу» настояний перець і «для газдині» — кропива.

Серед відвідувачів попитом користуються чаї і настоянки. «Дідова аптека» розпочала діяльність з головною метою – привернути увагу до натуральних ліків у «Божій аптеці». Адже наші предки, які в лікуванні цілком поклалися на народну медицину, були дуже добре обізнані з фітотерапією і тому володіли «силою Довбуша».

Отже, можу сказати, що всі мезеї Верховинщини, які функціонують, будуються і розвиваються досить швидко, в туристично-етнографічному

напрямку, всі вони схилені на відображенні автентичності Верховинського краю Гуцульщини.

РОЗДІЛ III. ЗАСТОСУВАННЯ МУЗЕЙНОГО МАТЕРІАЛУ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ ТА ПОЗАКЛАСНИХ ЗАНЯТТЯХ. СПІВПРАЦЯ МУЗЕЮ ЗІ ШКОЛОЮ

Долаючи духовну кризу та наближаючи підростаюче покоління до кращих традицій національної моралі, питання розвитку внутрішньої культури набуває актуальності та соціального значення.

Практична реалізація проблеми – виховання щирого патріота та активного громадянина через світогляд, який безперервно включає знання особистої історії і, головне, куток землі про народження людини чи певний момент її життя.

Дослідник Г. Бондаренко наголошує на цій точці зору, стверджуючи, що духовний світогляд особистості, її внутрішня культура завжди формуються в контексті малого рідного міста. Під впливом тієї краси. Це закладено в природі і культурі, в історичній пам'яті для поколінь [1, с. 62].

Сьогодні місцеві музеї слід розглядати у трьох частинах: по-перше, як науково-дослідні установи, по-друге, як дослідження краєзнавства, і по-третє, як педагогічне навчання місцевих знань [3, с. 219].

У процесі викладання історії в школі не можна використовувати матеріали місцевих культурологічних досліджень.

Український педагог К. Д. Ушинський першим визначив місцевий музей як поняття, акцентуючи увагу на соціально-культурних, освітніх та методичних аспектах [11, с.9]. В. О. Сухомлинського дуже хвилювали місцеві музеї. Багато його творів і наукових статей глибоко розкрили виховну функцію музейних установ. Заслужений педагог вважав, що одним із найважливіших завдань вчителя є розкрити перед учнями всі джерела виховання любові до Батьківщини [10,6].

Важливу роль у практиці навчання учнів відіграє організація науково-дослідної роботи з місцевих історичних досліджень. Тематична структура історико-краєзнавчого та етнографічного музеїв має багато спільного з темами шкільних та вузівських програм: історія, природознавство, фізична географія,

ботаніка, зоологія. Водночас ці курси передбачають колективне та самостійне вивчення природи та історії українського народу у позакласній роботі. Це створює сприятливі умови для активної та систематичної участі в музеї практично щодня і, перш за все, дозволяє широко використовувати матеріали краєзнавчого музею у навчально-виховному процесі навчальних закладів, які співпрацюють з музеєм.

Музей – центр освіти та роботи над місцевими легендами. Музеї є одним із важливих засобів удосконалення складного навчального процесу учнів, розширення кругозору, розвитку краєзнавчих знань та пізнавальних інтересів і здібностей.

Використання музейних матеріалів у навчанні та вихованні учнів має свої особливості порівняно з іншими засобами впливу на учнів. По-перше, значно відновилося пізнавальна діяльність учнів на уроці. Курси в музеї викликають певний інтерес та стимулюватимуть допитливість учнів. По-друге, музейні матеріали розкривають живу історію, яка дає необхідні знання про повсякденну діяльність людини на різних етапах суспільного розвитку. По-третє, місцеві історичні джерела мають на меті виховання патріотизму та почуття національної гідності. Учні та інші відвідувачі шкільного музею охоче пишаються своєю історією.

Коли учні бачать шкільний музей, який відвідують діти та дорослі з інших міст, у них мимоволі зростає інтерес до місцевої історії та наголос на її значущості.

На основі використання музейних експонатів учитель історії може мати дуже різноманітний спектр діяльності у напрямку роботи з учнями.

Відповідно до принципів характеру виховного впливу програми використання музейних матеріалів у практиці вчителя передбачаються використання різноманітних методичних форм роботи на уроці та в позаурочний час:

- виховна робота (курси історії України та всесвітньої історії);

- позакласні та позакласні заходи (освітні заходи, екскурсії, зустрічі з цікавими людьми, участь у олімпіадах учнівської роботи та заходах, що проводяться іншими організаціями).

У класі всесвітньої історії повинен бути великий музейний матеріал. За допомогою сучасних інформаційних технологій можна організувати наочну екскурсію провідними музеями світу. Це особливо ефективно при вивченні навчальних тем з історії світових культур.

Важливо також ознайомити учнів з матеріалами приватних колекцій: представники козацьких стрілецьких братств на тему «Наш край у роки Національно-визвольної війни за Богдана Хмельницького». На них показані предмети козацького побуту та козацька зброя.

Варто зазначити, що на практиці школи активно співпрацюють з музеями Верховинщини. Учні активно беруть участь у заходах, що проводяться в школі в рамках Тижня історії.

Експонати шкільного музею активно використовуються в роботі вчителів школи, особливо традиційні для школи уроки Дня подяки Землі на певну тему кожного класу в останній день перед початком школи, в останній день перед осінніми канікулами.

Проводиться спільно з музеями виховна робота та конкурси учнівських робіт «Дорогі люди», «Особиста історія школи» та «Історія моєї родини».

Окрім роботи з музейними експонатами, учні під час гурткової роботи проводять практичні зустрічі з народними майстрами, вироби яких ілюструють, поглиблюють та доповнюють історичні знання учнів.

Довгий час так звана радянська педагогіка спрямовувала діяльність вчителів в атеїстичне русло. Сьогодні впроваджуємо в освітню практику співпрацю з релігійними організаціями. Враховуючи різноманітність учнів, завдання полягає не в тому, щоб поширювати цінності певної української православної церкви, традиції, звичаї, сформулювати певні християнські позиції або висловити певний погляд на конкретне історичне явище, власний погляд священослужителя на конкретне соціальне явище певної конфесії.

Таким чином, музейні експозиції об'єднують матеріали різного змісту в тематико-зоровий комплекс, що забезпечує цілісне сприйняття інформації, що міститься в них [7, с. 153].

Використання цієї форми методичної діяльності вчителя сприяє підвищенню інтересу учнів до предмета, спонуканню до пошуку, розвитку дослідницьких здібностей як вчителя, так і учнів.

Місцева культура є однією з провідних ланок у роботі вчителів суспільствознавства у виховній діяльності нашої школи.

Як підкреслює Н. С. Мартем'янов, широке використання матеріалів музеїв не лише поглиблює уявлення учнів про історію України, а й розвиває їх пізнавальні здібності, підвищує творчість, сприяє формуванню національної самосвідомості [8, с.350].

Конспект уроку з історії України

П'ятий клас

Тема уроку: Музеї – це вікна в минуле

Мета уроку: дізнатися з учнями, чому існують музеї;
пояснити дітям основні переваги музеїв для сучасного суспільства;
зрозуміти, як класифікуються українські музеї;
дізнатися, які музеї діють у Верховинському районі та чим вони можуть бути цікавими.

Обладнання: дошка, комп'ютер з доступом до Інтернету, роздатковий матеріал.

Тип уроку: комбінований

План уроку

1. Музей як важливий фактор розвитку особистості.
2. Класифікація музеїв.
3. Найвідоміший музей у Верховинську районі.

I. Організаційні моменти

Доброго дня діти!

Давайте повернемося один до одного і подаруємо усмішку один одному

II. Мотивація навчання

Дітям роздається роздатковий матеріал із зображенням краєвидів музею, екстер'єру та інтер'єру. Зображення музейних експонатів. Розгляд веселих малюнків підвищує інтерес дітей і стимулює їх дізнатися про інформацію, яку вони отримають на уроці.

III. Актуалізація опорних знань, умінь і навичок учнів

Бліц опитування.

- Що таке музей?
- Чому корисно відвідувати музей?
- Як музей підбирає експонати?
- Перелічіть музеї на Верховинщині, які ви знаєте?

IV. Вивчення нового матеріалу

1. Чому так важливо відвідувати музей?

Відвідування музеїв сьогодні особливо важливо. Адже де інде як не в музеї можна дізнатися про рідну країну та його життя.

Інтернет ніколи не замінить живого спілкування. Дивлячись на монітор комп'ютера чи телефону, ви не зможете повністю оцінити виставку, яку дивитесь. У музеї ви маєте можливість не лише побачити, а й потримати в руці улюблені предмети та сфотографувати (якщо, звичайно, це не заборонено керівництвом музею). Якщо говорити про музеї в районі «Гуцульщина», то у вас буде можливість дізнатися про життя, традиції та обряди стародавнього гуцульського народу. Ви також матимете можливість побачити старовинні рідкісні експонати, яких у сучасному житті майже немає. Тому відвідування музею – це не лише веселе проведення часу, а й чудова можливість поповнити свої знання новою інформацією, а також можливість самовдосконалюватись. Цілком можливо, що в музеї щось зачепить у вашій душі і ви знайдете своє призначення. Можливо, в майбутньому ви пов'яжете своє життя з такими заняттями.

2. Як класифікують музеї?

Коли музейна справа тільки розвивалася, чіткої класифікації не було. Проте з часом музейна справа розросла і тепер кожен заклад має свою спеціальність. Основний огляд музею такий:

- Історичний музей. До них належать музеї, які вивчають, збирають та обробляють експонати, пов'язані з суспільним розвитком, різними війнами та історичними подіями, а також культурно-побутові пам'ятки та різноманітні знаряддя праці;

- Краєзнавчий музей. Такі музеї збирають інформацію про господарство, природу, історію та культуру певної місцевості;

- Третя особливість музею – мистецтво. В основному вони займаються пошуком і колекціонуванням скульптури, народної творчості, прикладного мистецтва, живопису та графіки;

- Меморіальний музей, присвячений видатним діячам. Вони створюють виставки та вказують на роль і значення окремих осіб в історії;

- Є природничий музей. Вони збирають різноманітні природні матеріали. До таких матеріалів належать: археологія, зоологія, палеонтологія, ботаніка, мінералогія, петрологія та геологія. Цей тип музеїв тісно пов'язаний з вищими навчальними закладами;

- Наступний цікавий різновид – це музей під відкритим небом. Одним із найбільших музеїв такого роду є Національний музей цивільної архітектури та побуту України. Музей знаходиться в селі Пирогов під Києвом;

- Музей працює на громадських засадах. Це група незалежних музеїв, створених громадськими ініціативами шкіл, будинків культури, бібліотек, виробничих підприємств та інших організацій.

3. Музей у Верховинському районі.

Нині на території Верховинщини функціонує близько 20 музеїв. Ось короткий огляд основних музеїв:

- музей «Гуцульщина». Вперше його відкрили в Жабю-Ільцах 18 лютого 1939 року. Діяв до 19 вересня того ж року.

Він припинила своє існування у зв'язку з початком бойових дій. Друге відкриття відбулося 31 грудня 2004 року. А з 1 березня 2007 року він став філією Музею місцевих легенд. Місцезнаходження музею: найвища точка, вулиця Франка, 5 років;

– Літературно-меморіальний комплекс Івана Франка – музей Івана Франка. Місцезнаходження: Верховинський район, с.Криворівня. Музей розпочав роботу у 1960 році за сприяння Платоніди Володимирівни Хоткевич. Також є філією Івано-Франківського краєзнавчого музею;

- Музей садиби Михайла Грушевського. Відкритий у 2003 році музей знаходиться неподалік від того місця, де колись жив Михайло Грушевський. Виставку підготували наукові співробітники Івано-Франківського обласного музею. У селі Криворівня Івано-Франківської області є музей;

- Етнографічний музей «Хата-гража» розташований у селі Криворівня невеликого присілка Заріччя Верховинського району. Музей почав розвиватися наприкінці 1980-х років.

У цьому музеї зібрано багато старовинних речей з побуту гуцула. Музей є філією Івано-Франківського музею краєзнавства;

- Музей музичних інструментів Романа Кумлика. Музей засновано 7 січня 2000 року. Матеріали та експонати музею збиралися протягом 30 років. У музеї можна дізнатися про побут гуцулів, відпочинок та весільний одяг, посуд, старовинні монети та велику колекцію музичних інструментів. Є музей на Верховині, вул. І. Франка, 35;

– Музей фільму «Тіні забутих предків» відкрився у 2000 році. У музеї можна дізнатися про історію створення кіно. У музеї також розміщені такі виставки: побут та етнографія; історико-архітектурна спадщина; життя та творчість видатних людей. Музей розташований у Верховені.

V. Закріплення вивченого матеріалу

- Знаєте, який основний профіль музею?
- Що таке краєзнавчий музей?
- Яку інформацію збирає Музей природознавства?

- Що можна сказати про художні музеї?
- Які найвідоміші музеї у районі Верховинщини?
- Скільки музейних філій у Верховинському районі?

VI. Підсумок уроку

У Верховинському районі діє близько 20 музеїв. Чотири з них – філії Івано-Франківського музею краєзнавства. Зараз активно розвивається музейна справа в районі Верхнього Вінера. Це дуже добре. Бо музеї – це своєрідне вікно в минуле наших предків. Лише переступивши поріг музею, можна зрозуміти, який спосіб життя панував на Гусурщині протягом останніх кількох століть. Тут можна побачити старовинні костюми хучуерів, а в деяких музеях можна переодягтися і сфотографуватися. У музеї можна дізнатися про давні традиції та обряди, яких сьогодні майже ніде немає. Музей – це машина часу, в якій можна подорожувати в часі, а враження та емоції від цієї подорожі будуть настільки яскравими, що створюється відчуття, ніби ви справді подорожували в минуле.

VII. Домашнє завдання

Підготувати розповідь про музей Верховинщини який Вам найбільше сподобався.

Отже, на базі Перехреснянської гімназії імені М. Вахнюка показано взаємозв'язок музеїв, духівництва і школи в нашому суспільстві.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи, можна стверджувати, що національній історико-культурній спадщині нашої держави можуть позаздрити чимало країн світу, і навіть серед країн Європи Україна включена у першу десятку за кількістю й багатством музейних збірок, а особливо велика кількість зосереджена на Гуцульщині.

Музеї – це культурно-освітні та науково-дослідні заклади, призначені для вивчення, збереження та використання пам'яток природи, матеріальної і духовної культури, прилучення громадян до надбань національної і світової історико-культурної спадщини. Основними напрямками музейної справи є культурно-освітня, науково-дослідна діяльність, комплектування музейних збірань, експозиційна, фондова, видавнича, реставраційна, пам'ятко-охоронна робота.

Музейна справа була та є основою історії, традиційної культури та туризму на Гуцульщині. У рамках розвитку музеїв, для гуцулів туризм став основним джерелом прибутку і залишається таким по сьогодні. Існує небагато наукових статей, монографій, посібників, які висвітлюють окремі аспекти даної наукової роботи.

На основі зібраних автором польових досліджень про присатні та державні музеї Верховинщини вдалося висвітлити всі завдання поставлені у вступній частині роботи.

Головним завданням музеїв Гуцульщини в наш час є їх інтеграція з вітчизняними, європейським і світовим музейництвом, нові форми співпраці, обмін інформацією. Зрозуміло, що самотужки музеям це не під силу, насамперед, через відсутність відповідної технічної бази та фахівців певної кваліфікації. Тому музейна справа на Гуцульщині швидше всього відображає культурну спадщину та туристичну складову краю. Гуцульські музеї володіють величезною кількістю етнографічних експонатів та історичних даних, що на сьогодні є цінним для туризму та освітньої ланки. Їх фонди є безцінним надбанням українського народу, тут зберігаються раритети традиційної

культури гуцулів, що, без сумніву, викликає значний інтерес до ознайомлення з ними, зокрема й через мережу Internet.

Розкрито основний принцип дій для розвитку туризму і розвитку музейних пам'яток і самих музеїв на прикладі Верховинщини. Розширено знання про значення і співвідношення музеїв і виховання дітей в школі. Знайдено основні ідеї використання інформації про музеї Гуцульщини на уроках історії. Було виявлено, що можна проводити на цю тему виховні заходи, години спілкування, різні етнографічні гуртки для розвитку унікальності та особливості поняття про гуцульський край. Автором проведено багато туристичних подорожей та походів територією Верховинського національного природного парку «Гуцульщина» з метою дослідження його різноманітності, та знаходження нових музейних цінностей.

Щодо методики застосування проблеми на уроках історії, то на базі Перехреснянської гімназії імені М. Вахнюка нами було закріплено матеріал з учнями 5 класу про музеї Верховинщини. Здійснено екскурсію музеями у формі презентації, показано на практиці для чого потрібно знати історію рідного краю, села і автентичність нашого гуцульського народу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Матеріали польових досліджень

1. Респондент Якиб'юк Микола, 1946 р. н.. Записано Гасюком М.І. 27.03.2022 р.
2. Респондент Маротчак Михайло Олексійович, 1948 р. н.. Записано Гасюком М.І. 20.01.2022 р.
3. Респондент Іванчук Євдокія Василівна, 1936 р. н.. Записано Гасюком М.І. 12.03.2022 р.
4. Респондент Кумлик Роман, 1967 р. н.. Записано Гасюком М.І. 19.03.2022 р.
5. Респондент Сорохан Іван Іванович, 1968 р. н.. Записано Гасюком М.І. 17.12.2021 р.
6. Респондент Мокан Галина, 1986 р. н.. Записано Гасюком М.І. 17.02.2022 р.
7. Респондент Плитчук Ганна Дмитрівна, 1959 р. н.. Записано Гасюком М.І. 3.02.2022 р.
8. Респондент Рашковська Парасковія, 1949 р. н.. Записано Гасюком М.І. 29.01.2022 р.
9. Респондент Ілюк Микола, 1962 р. н.. Записано Гасюком М.І. 29.03.2022 р.
10. Респондент Зеленчук Василь, 1956 р. н.. Записано Гасюком М.І. 2.01.2022 р.
11. Респондент Черленюк Іван, 19479 р. н.. Записано Гасюком М.І. 20.12.2021 р.
12. Респондент Плитка Микола, 1957 р. н.. Записано Гасюком М.І. 28.01.2022 р.

Монографії, статті, брошури

13. Арсенич П. З історії музеїв Галичини. *Наукові записки Івано-Франківського краєзнавчого музею*. Івано-Франківськ, 1993. Вип. 1. С. 53 – 59.
14. Бабенко Ж. Використання методу проектів при викладанні історії в сучасній школі. *Нива знань*. 2005. №3. С.34-36.
15. Базильчук Л. Організація позакласної роботи в загальноосвітній школі як педагогічна проблема. Методи і засоби забезпечення інноваційності едукативного процесу в закладах освіти. Матеріали Всеукраїнської науково-

- практичної конференції. Черкаси: Вид-во ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2008. С.4-5.
- 16.Верховино, світку ти наш. Гол. Упрвл. Зовн. Зв'язків ОДА. Івано-Франківськ. *Нова зоря*. 2006. С.53-58.
 - 17.Верховинщина. *Гуцульщина*. Верховина. 2004 с. 140.
 - 18.Глухова Г. Позакласна робота як засіб підвищення ефективності уроку: Посібник для вчителів. К.: Рад.школа, 1983. 119 с.
 - 19.Данилюк Архип. Етнографічні музеї та колекції. р. 15 // Закон України про музеї та музейну справу: Затв. 29 черв. 1995 р. № 249/95-ВР // Відомості Верховної Ради. 1995. № 25. С. 191. Етнографія України. Львів.: ЛДУ. 1995. С. 41-42.
 20. Данилюк А. Скарби народної архітектури Гуцульщини: Етнографічний нарис. Л.: Логос, 2000. 135 с.
 - 21.Заставний Ф. Д. Українські етнічні землі. *Народознавчі студії*. Львів.: Світ, 1993. С. 164-165.
 22. Івано-Франківський краєзнавчий музей / Музеї Івано-Франківська // Івано-Франківськ. USAID Україна. 2010. С.6.
 - 23.Клапчук В. Туризм та відпочинок на Гуцульщині у другій половині ХІХ – першій третині ХХ століть / *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*: Зб. наук. пр. Львів: Інститут українознавства НАН України ім. І. Крип'якевича, 2008. Вип. 17. С. 80-87.
 - 24.Кречуняк Ю. П. Скарбниця народної спадщини / Верховинщина за 20 років незалежної України. *Верховина: Видання ж. Гуцульщина*, 2011. с. 172-180.
 - 25.Кугутяк М., Кононенко В., Грещук В. та ін. Криворівня. Івано-Франківськ, 2003. 84 с.
 - 26.Кугутяк М. Терношорське скельне святилище в Карпатах. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2007. 72 с.
 27. Кугутяк М. Кам'яні старожитності Космача. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2007. 99 с.

- 28.Кулеш Т. Теоретична підготовка та практична діяльність сучасного вчителя історії в світлі останніх інновацій XXI століття. *Історія в школі*. 2012. № 11-12. С. 37-40.
- 29.Мисан В. До проблеми характеристики сучасного уроку історії. *Доба*. 2006. № 1. С. 1-8.
- 30.Музей екології гір та історії природокористування в Українських Карпатах / Інф. *Музеї України*. 2005. № 2. С. 21.
- 31.Мезенцева Г.Г. Музеєзнавство (На матеріалах музеїв УРСР: курс лекцій). К. : Вища школа, 1980. С. 120.
- 32.Мельник Т. Музеї Івано-Франківська: перспективи розвитку. *Історико-культурна спадщина Прикарпаття. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції на пошану П. Арсенича*. (м. Івано-Франківськ, 4 грудня 2014р.) Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2014. С. 164-165.
- 33.Музейне коло прикарпаття / Івано-франківськ. ЗАТ «Західноукраїнське агентство сприяння іноземним інвестиціям». 2010. С. 7-10.
- 34.Основи музеєзнавства, маркетингу та рекламно-інформаційної діяльності музеїв./ під. ред. В. Великочій. Івано-Франківськ. Плай. 2005. с. 54.
- 35.Паньків М. Регіональний музей Гуцульщини. *Пам'ятка по збору матеріалів. Івано-Франківськ краєзнавчий музей, Всеукраїнське об'єднане товариство «Гуцульщина»*. Верховинська РДА. Івано-Франківськ, 2004. С. 3.
- 36.Пометун О. І., Фрейман Г. О. Методика навчання історії в школі. Київ: Генеза, 2006. 328 с.
- 37.Пометун О. Компетентнісний підхід у сучасній історичній освіті. *Історія в школах України*. 2007. № 6. С. 12.
- 38.Пометун О. І. Компетентнісно орієнтована методика навчання історії в основній школі : методичний посібник. К.: ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018. 208 с.
- 39.Пометун О., Фрейман Г. О. Методика навчання історії в школі. К.: Генеза, 2005. 328 с.

40. Прикарпаття: спадщина віків / гол. ред. М.Кугутяк. Львів : Манускрипт-Львів, 2006. 596 с.
41. Програми з позашкільної освіти туристсько-краєзнавчого напрямку [Текст] : [М. Ю. Косило та ін. ; заг. ред. М. Ю. Косило] ; Департамент освіти, науки та молодіж. політики Івано-Франків. облдержадмін., Івано-Франків. обл. держ. центр туризму і краєзнавства учнів. молоді. Брошнів-Осада : Таля, 2017. 326.
42. Синиця О. З історії музею Гуцульщини у Жаб'є-Ільцях. *Гуцульщина*. №61. 2006. С. 36-37.
43. Сотниченко В. Виховання толерантності на уроках історії. *Історія в школах України*. 2000. № 2. С. 31–36.
44. Туркавський М. Етнографічна виставка Покуття в Коломиї. *Коломия: Народний дім*. 2004. С. 28-35.
45. У краю Черемоша. Вид. Верховинської РДА і Р/Ради, с. 41-43. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2009 р. С. 40-42.
46. У центрі Гуцульщини. 3б. Гуцудьщина. №62. 2007 р. с. 105-111.
47. Федорак В. В. Актуальні проблеми розвитку етнотуризму на Прикарпатті: збірник наукових статей. Івано-Франківськ: ІФОЦППК, 2016. 60 с
48. Шкрібляк П.В. Верховинщина – етнографічний центр Гуцульщини. *Верховинщина за 20 років незалежної України. Вид. ж. Гуцульщина: Верховина*, 2011. С. 3-16.
49. Шкрібляк П.В. Наукові дослідження сучасних проблем Гуцульщини. *Гуцульщина*. №63-64. 2010. С. 58-61.

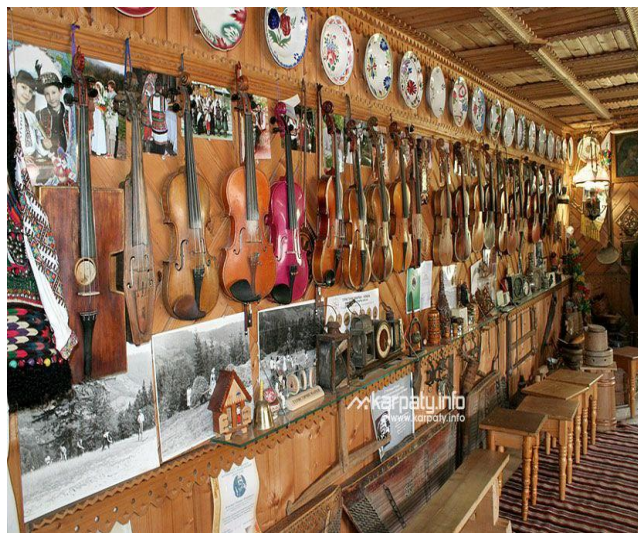
ДОДАТКИ

*Музей імені Івана
Франка (Криворівня)*

*Музей Михайла
Грушевського*

Етнографічний музей Хата-Гражда

Музей музичних інструментів Р. Кумлика

Галерія музею гуцульської традиції та обряду

Музей Гната Хоткевича

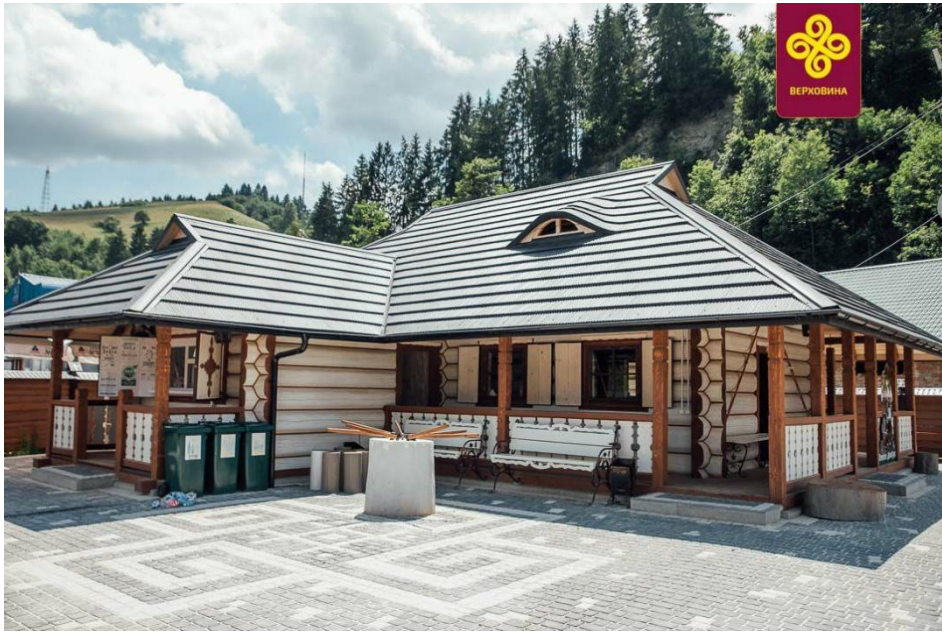

*Верховинський музей
«Вишиванки Галинки»*

*Живий музей гуцульського
побуту*

Музей гуцульської магії

Музей «У Трембітаря»

Музей Олекси Довбуша

Музей Параски Плитки-Горицвіт

*Музей Петра Шекрика-
Доникового*

*Музей прикладного
мистецтва «Виноград»*

*Музей «Анничка» хата
гражда*

«Ліки з дідушевої аптеки»

